

ДЕЛОТВОРНОСТ И СВРСИСХОДНОСТ ПРИВРЕМЕНИХ МЕРА МЕЂУНАРОДНОГ СУДА ПРАВДЕ

Ирис Н. Бјелица Влајић¹

Достављен: 04.03.2024.

Језик рада: Српски

Кориговано: 12.04., 30.05. и 02.07.2024.

Тип рада: прегледни рад

Прихваћен: 11.07.2024.

DOI број: 10.5937/vojdela2403029V

Два најновија поступка покренута пред Међународним судом правде, поводом локалних сукоба у којим се бележи велики број цивилних жртава, изнова су покренула питање сврсисходности и делотворности привремених мера овог суда и скренула пажњу на његову досадашњу праксу. Први поступак покренула је Украјина против Руске Федерације, док је други захтев за покретање поступка против Израела у односу на Палестинце у Појасу Газе поднела Јужноафричка Република. Уз оба захтева за покретање поступка тражено је и навођење привремених мера, у складу са Статутом и Пословником суда, у првом ради окончања оружаних дејстава, а у другом како би се заштитила права цивилног становништва од даље, тешке и непоправљиве штете, и обезбедило поштовање обавеза према Конвенцији о спречавању и кажњавању злочина геноцида (Конвенција о геноциду). Државе потписнице Конвенције о геноциду имају обавезу да не учествују у геноциду, те да спрече и казне његове извршиоце.

Циљ овог рада јесте да представљањем надлежности Међународног суда правде, значаја и тока поступка, објасни начин навођења привремених мера и могућности које му стоје на располагању у погледу њиховог извршења, те обавезе које у вези са привременим мерама имају државе и органи Уједињених нација како би се приказала њихова делотворност.

У изрази рада коришћени су метод анализе садржаја и историјски метод, као и метод дедукције. Резултат истраживања показује да Међународни суд правде има овлашћења да наложи странкама у спору предузимање или уздржавање од предузимања одређених активности, те да успешно провођење мера у великој мери зависи

¹ Универзитет „Унион - Никола Тесла“, Факултет за пословне студије и право, Београд, Република Србија, E-mail: iris_bjelica_vlajic@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0001-6999-876X>.

од подршке коју привременим мерама тог суда пружају Савет безбедности и Генерална скупштина Уједињених нација.

Кључне речи: *Уједињене нације, Међународни суд правде, привремене мере.*

Оснивање и надлежност Међународног суда правде

Идеја о стварању међународног суда који би решавао спорове између држава јавила се крајем XIX века. Први међународни суд и правни претходник садашњег Међународног суда правде био је Стални суд међународне правде (PCIJ), основан Пактом Друштва народа. Он је имао ограничено поље деловања, али је дао значајан допринос развоју међународног права од оснивања до почетка Другог светског рата. Међународни суд правде (ICJ), или Међународни суд, главни је правосудни орган Уједињених нација чији је задатак мирно решење спорова судским путем. Основан је Повељом Уједињених нација 1945. године, која му је доделила двоструку улогу како би био у бољој позицији да спречи избијање рата, па, у складу са међународним правом, решава правне спорове које му поднесу државе и даје саветодавна мишљења о правним питањима која му упућују овлашћени органи и агенције Уједињених нација. Седиште Међународног суда је у Палати мира у Хагу.

Рад суда регулисан је Статутом који чини саставни део Повеље УН и његовим Пословником о раду. Међународни суд правде чини 15 судија које Генерална скупштина и Савет безбедности бирају са листе предложених кандидата истовремено, на период од девет година, уз могућност реизбора. Бира се кандидат који је добио апсолутну већину од оба тела, а да би рад суда текао глатко, сваке три године се бира трећина судија. То су истакнути правници и особе високих моралних квалитета, при чему држава може имати само једног представника у сазиву суда. Води се рачуна о географској заступљености, као и заступљености најважнијих цивилизација и правних система. Незванично правило јесте да у састав суда увек улазе представници сталних чланица Савета безбедности. Суд заседа у пуном саставу, уз кворум од девет судија. Према одредбама Статута, изузетно, могућ је и рад у већима (веће за скраћени поступак, веће тројице и *ad hoc* веће). Упркос предностима које већа нуде у одређеним околностима, за њихово формирање потребна је сагласност страна, па је до сада забележено само шест предмета у којима су решавала *ad hoc* већа. Остала већа нису никада коришћена.

Суду помаже административни апарат, на чијем челу је секретар (регистар) суда, који поред вођења секретаријата има и неке дипломатске дужности. Секретаријат суда води општи списак свих предмета и евидентира документе у списима предмета; одржава односе са странкама у предмету и има одговорност за пријем и пренос свих писмених поднесака, те се стара о преводу, штампању

и објављивању пресуда, саветодавних мишљења и наредби суда, поднесака, писмених изјава и записника са јавних седница, као и свих других докумената које суд упутује за објављивање. Поред тога, чува печат суда, његов архив и поверене архиве Сталног суда међународне правде и Међународног војног суда у Нирнбергу.

Странке пред судом могу бити само државе, али суд и Генерална скупштина Уједињених нација могу позвати или овластити међународне организације да затраже саветодавно мишљење или се појаве као *amicus curiae*. Право обраћања суду имају све државе потписнице Статута, у складу са чланом 35, став 1, а све чланице Уједињених нација *ipso facto* су странке Статута по члану 93, став 1. Повеље Уједињених нација. По одредбама члана 35, став 2. Статута, суд је отворен и за државе које нису потписнице његовог Статута, у складу са условима и посебним одредбама садржаним у уговорима на снази, које утврђује Савет безбедности и који не могу да доводе до неједнакости страна пред судом. Став 2. члана 93. Повеље Уједињених нација предвиђа да државе које нису чланице Уједињених нација могу постати странке Статута суда под условима које ће у сваком случају одредити Генерална скупштина Уједињених нација на препоруку Савета безбедности. Ови услови наведени су у Резолуцији 9 (1946), коју је Савет безбедности усвојио на захтев Швајцарске, а по којој држава која није страна у Статуту претходно депонује у Секретаријату суда изјаву којом прихвата надлежност суда и обавезује се да ће се придржавати у доброј вери његових одлука и прихватити све обавезе члана Уједињених нација према члану 94. Повеље. Изјава може бити посебна (односи се на настали спор) или општа (односи се на све спорове или на одређене класе спорова који могу настати). Поред тога, Резолуција 264 (III) Генералне скупштине из 1948. године регулише услове под којима државе које нису чланице УН, али су стране у Статуту, могу учествовати у избору судија, док учешће таквих држава у процедури за измену Статута суда уређује Резолуција 2520 (XXIV) Генералне скупштине из 1969. године.

Појам и значај привремених мера

„Субјекти међународноправног поретка су свесни својих обавеза према међународном праву, чак и када вођени својим интересима одступају од међународног права.” (Gajić, 2020:151). Када дипломатска средства за решавање спорова немају ефекта, интервенција међународних судова је једино преостало средство мирног решавања спора. Међународни суд правде има велики ауторитет и могућност да се бави широко постављеном области деловања, мада су поступци дуготрајни. Разматрајући различите обавезе које проистичу из усвојених конвенција, суд даје допринос развоју међународног права. С друге стране, могућност било које чланице суда да покрене поступак у општем интересу очувања међународног поретка даје значај подношењу захтева за навођење привремених мера. „Међународни суд правде је у предмету *Belgium v. Senegal* приметио да обавезе из Конвенције против тортуре омогућавају да чланице буду *erga omnes* страна, односно да све уговорне стране имају право подношења тужбе јер су предмет

и сврха Конвенције ефикасна борба против мучења 'широм света'." (*Ramsden*, 2021:161). Захтев за навођење привремених мера може навестити странкама у ком смеру ће се кретати даљи поступак. Тако је, на основу привремене мере наложене у случају спора *Denmark v Finland (Passage through the Great Belt)*, одлука суда навела Данску да преговара о нагодби и обустави случај.

Привремене мере које прописују Статут суда у члану 41(1) и Пословник о његовом раду описују поступак навођења привременог налога Међународног суда правде упућеног државама у спору, који их позива да зауставе своје тренутне активности како би спречиле могуће „непоправљиве штете“ док суд одлучује о меритуму случаја. Странка може поднети писмени захтев за навођење привремених мера у било које време у току трајања поступка, од његовог започињања до доношења пресуде. У захтеву се наводе разлози, могуће последице ако му се не удовољи и тражене мере. Захтеви за навођење привремених мера имају приоритет у односу на све друге предмете пред судом. Суд је издавао наредбе о привременим мерама у ситуацијама високог ризика, а прва одлука о навођењу привремених мера донета је у случају *Anglo Iranian Oil Co* (1951). Поред позивања на одредбе Статута суда, захтев за навођење привремених мера обично садржи и релевантне међународне документе за чије кршење се сумњиче једна или обе стране у спору. Суд наводи привремене мере по захтеву странке или када сам нађе да је то оправдано (*proprio motu*). То значи да није везан искључиво захтевом странке, већ мере, у целини или делимично, могу бити другачије од тражених, у складу са свим запажањима која му буду изнета пре закључења усменог поступка. По члану 751. Пословника о раду суда, одбијање захтева за изрицање привремених мера не спречава странку да у истом предмету поднесе нови захтев на основу нових чињеница. А, на захтев странке, суд може, у свако доба пре доношења коначне пресуде у предмету, да укине или измени било коју одлуку у вези са привременим мерама ако, по његовом мишљењу, нека промена ситуације оправдава такво укидање или измену. Тако је Јужна Африка, 6. марта 2024, затражила од суда „да укаже на даље привремене мере и/или да измени своје привремене мере објављене 26. јануара 2024. године“ на основу промене ситуације на терену у предмету *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*. Након разматрања, суд је нашао да наведени догађаји, који су изузетно озбиљни, представљају промену ситуације у смислу члана 76. Пословника.

Од оснивања Сталног суда међународне правде постављало се питање да ли су одлуке којима се наводе привремене мере обавезујуће. Члан 94. Повеље Уједињених нација захтева од сваке чланице да поштује одлуке Међународног суда правде у сваком предмету у коме је страна, али због привременог карактера наведених мера поставило се питање да ли потпадају под ову обавезу. Интерпретације одредби Статута и схватања судија значајно су се разликовале. Међународни суд правде прекинуо је ту недоумицу 2001. године, одлуком у случају *LaGrand ((Germany v. USA) (1999))*, наводећи да су привремене мере које наводи обавезујуће за стране у спору и да би непоштовање наметнуте обавезе могло довести до одговорности државе. Након те одлуке повећан је број захтева за навођење привремених мера заштите уз, истовремено, пропорционално

мањи број издатих налога за привремене мере (*Shabtai*, 2005:33). Привремене мере добијају све већи значај у међународном праву. Првобитно осмишљене да заштите права страна до коначне одлуке у спору, показало се да се њиховом применом могу остварити и неки други интереси и циљеви, чиме привремене мере постају „средство 'стратегије парничења' ” (*Oellers-Frahm* 2012:1686). Неки од тих циљева су конкретни и односе се на мере које ће спречити или уклонити неку противправну ситуацију, док друге мере утичу на обликовање свести шире заједнице. Како наводе неки аутори, „на почетку правних спорова за чије решавање могу бити потребне године, привремено захтеви за мере стварају јединствене могућности за подносиоце захтева да уоквире спорове за глобалну публику и окупљање јавног мњења за њихову ствар”, или могу „бити покренути са сврхом мењање контекста и тона политичке дебате, као што је изазивање званичних наратива у којима су саме жртве представљене као преступници, 'терористи' или 'непријатељи'.” (*Duffy*, 2018: 45). Тако је Украјина искористила ову могућност да затражи од суда да заштити своја права „да не буде предмет лажне тврдње о геноциду” у Дњецкој и Луганској области. Не треба занемарити ни утицај који покретање поступка пред судом има у односу на Савет безбедности и Генералну скупштину, као и дипломатски притисак чланица УН на земљу која је наведена као она која крши међународно право или људска и мањинска права. Тако је, код територијалног спора између Камеруна и Нигерије (*Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria)*), навођење привремених мера подстакло дијалог супротстављених страна и успостављање заједничке комисије за утврђивање чињеница ради лакшег решавања спора.

Ипак, привремене мере су ванредно средство које треба да се користи искључиво у случају када одсуство ових мера може обесмислити права странака или довести до нестанка права до времена када суд заврши поступак и донесе одлуку. Привремене мере се, зато, наводе пре одлуке о надлежности суда. Суд је развио низ услова који морају бити испуњени да би се донеле привремене мере (*Miles*, 2017, *Gajić*, 2008). Предуслови јесу покретање поступка пред судом и постојање директне везе између странке у спору и привремене мере која се тражи. Коначно, потребно је постојање *prima facie* јурисдикције, односно првобитног веровања да ће суд ући у разматрање предмета, јер је питање из домена његове надлежности пошто је надлежност за одобравање привремених мера стриктно ограничена постојањем надлежности Међународног суда правде над главним спором (*Salkiewicz-Munnerlyn*, 2022, *Gajić*, 2008). Тренутни приступ суда *prima facie* јурисдикцији састоји се од идентификације важећег правног наслова и потврђивања способности подносиоца да тужи, без разматрања потенцијалних приговора надлежности. Уколико нема надлежности суда за решавање спора, не може се тражити навођење привремених мера. Други услов је постојање ризика од настанка ненадокнадиве штете због хитног и непоправљивог нарушавања права. Нема става суда о томе шта се конкретно подразумева под појмовима „хитно и непоправљиво нарушавање права”, али се из досадашње праксе може закључити да укључује ризик од економске штете (*Anglo Iranian Oil Company* (1978)), штете по живот и здравље људи или штету по природу. Пример штете када су „људско здравље и живот били у опасности или штете по природ-

но окружење (је) у случају коришћења нуклеарних тестова где је Суд утврдио да је докази нису могли 'искључити могућност' да би радиоактивна испадане проузроковала непоправљиву штету (*Salkiewicz-Munnerlyn*, 2022, *Nuclear Tests*). По неким ауторима (*Kempen*, He, 2009), ту спада и угрожавање људских права. Трећи услов се односи на овлашћење државе да затражи заштиту одређеног права или спречавања даљег продубљивања спора (у случајевима *Anglo Iranian Oil Company* (1978), *Aegean Sea Continental Shelf (Greece v. Turkey)* (1976)). Међутим, коришћење искључиво овог разлога за навођење привремених мера могло би да буде проблематично, јер суд пре представљања доказа странака улази у разматрање суштине спора. Зато је потребно увезивање више разлога за привремене мере, као у случају *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria)*, где се разлог избегавања наношења непоправљиве штете (губитак људских живота) повезао са заштитом од продубљивања спора (и узроковања даљег губитка живота људи), те је суд нашао да је оправдан захтев и навео привремене мере (*Kempen*, He, 2009, *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria)* (1996)). По правилу, заштиту увек тражи држава за своје држављане, али постоје случајеви у којима било која држава потписница споразума може да се позове на надлежност Међународног суда, чак иако жртве кршења права нису држављани државе која покреће поступак (карактер *erga omnes*).

У извршењу привремених мера, Међународни суд правде се ослања на Савет безбедности. Члан 94. став 2. Повеље каже да ако нека страна у предмету не изврши обавезе које су јој наметнуте пресудом коју је донео суд, друга страна може да се обрати Савету безбедности, који може да да препоруке или одлучи о мерама за извршавање одлуке. Све мере које суд одреди у складу са члановима 73. и 75, и одлуке коју донесе на основу члана 76. став 1, одмах се достављају генералном секретару Уједињених нација ради прослеђивања Савету безбедности у складу са чланом 41. став 2. Статута. У том смислу, Савет безбедности може да усвоји резолуцију којом се подржавају предложене привремене мере суда, што је најбољи начин на који се мере извршавају, имајући у виду обавезну природу његових резолуција. С друге стране, Савет безбедности не треба да чека правни основ суда да би могао да усваја своје резолуције, иако оне које се позивају на привремене мере суда имају већу тежину. У случају *United States Diplomatic and Consular Staff in Teheran (United States of America v. Iran)*, након упада иранских студената у америчку амбасаду у Техерану и узимања талаца, Савет безбедности је усвојио Резолуцију 457 (1979) којом је позвао владу Ирана да предузме све неопходне мере да се таоци пуне, а амбасада врати Сједињеним Државама. Након тога, Међународни суд правде је наложио привремене мере исте садржине, што је Савет безбедности искористио да усвоји нову Резолуцију 461 (1979), у чијој су преамбули наведене наложене привремене мере суда.

Проблем са навођењем привремених мера јавља се када се одлуке суда и Савета безбедности не поклапају или се привремене мере налажу против неке од сталних чланица Савета безбедности. Пример за прву ситуацију је случај Локерби (*Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention*

arising from the Aerial Incident at Lockerbie (*Libyan Arab Jamahiriya v. United States of America*)). С друге стране, у случају *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)* (1986), мада су постојале привремене мере које је наложио Међународни суд правде, због вета које су уложиле САД, Савет безбедности никад није усвојио ни једну од пет предложених резолуција.

И Међународни суд правде и Савет безбедности имају задатак да штите међународни мир и безбедност. При доношењу одлука, суд везују правила међународног права. Савет безбедности доноси резолуције и заузима став о нарушавању међународног мира од момента избијања сукоба, док суд делује након подношења захтева заинтересоване стране, па је истовременост њиховог деловања могућа само када се тражи навођење привремених мера на почетку сукоба. Други орган Уједињених нација, Генерална скупштина, не доноси обавезујуће одлуке већ њене резолуције имају саветодавни карактер. Ипак, привремене мере које наводи суд добијају морално утемељење у чињеници да је већина држава чланица Уједињених нација стала иза одређеног предлога или захтева. То се десило са привременим мерама које је суд наложио у случају *Application of the Convention on the prevention and Punishment of the Crime of Genocide (BH v. YU)* и *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)* (2022). У оба случаја, Генерална скупштина је после одлуке суда усвојила резолуције у којим је привремене мере суда навела у преамбулама својих резолуција. Своје резолуције којима се Русији налаже обустављање активности којима се дискриминише татарска мањина на Криму, Генерална скупштина је доносила након што је постало јасно да због руског вета Савет безбедности неће моћи да донесе одговарајуће резолуције којима ће подржати привремене мере које је наложио Међународни суд. Исто тако, при доношењу одлука суд узима у обзир ставове које о одређеној кризи изрази Генерална скупштина УН, па се, разматрајући погоршање хуманитарне ситуације у Украјини, позвао на забринутост Генералне скупштине изнете у Резолуцији A/RES/ES-11/1.

Привремене мере изречене поводом наводних кршења Конвенције о спречавању злочина геноцида

Захтеви за навођењем привремених мера којима се позива на Конвенцију о забрани и кажњавању злочина геноцида (Конвенција о геноциду) постоје у пракси Међународног суда правде, што значи да је већ давао мишљења и тумачио ову Конвенцију. Конвенција о геноциду даје државама потписницама карактер *erga omnes* страна, како је наведено у предмету *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)* (2019). Поред тога, потребно је да постоји веза између наводног права за која се тражи заштита и предмета главног захтева пред судом. Није довољно да су обе

државе пристале на јурисдикцију суда у облику компромисне клаузуле Конвенције о геноциду, већ суд мора „да утврди... да ли се чини да дела на која се жали подносилац захтева могу да потпадају у делокруг те конвенције *ratione materiae*” (*Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Azerbaijan v. Armenia)* (2021), став 20). Суд „има овлашћење да укаже на привремене мере када би се могла проузроковати непоправљива штета за права која су предмет судског поступка или када наводно непоштовање таквих права може да повуче непоправљиве последице”. Поред тога, ризик од непоправљиве штете мора бити хитан, „у смислу да постоји стварна и непосредна опасност да ће се нанети непоправљива штета правима која се траже пре него што суд донесе своју коначну одлуку” (*Finland v. Denmark*, para. 23).

Обустављања активности које се могу квалификовати као радње везане за злочин геноцида биле су наложене у споровима *Application of the Convention on the prevention and Punishment of the Crime of Genocide (BH v. YU)*, и Украјина против Русије, али и тужби поводом бомбардовања Југославије (*Legality of Use of Force* (1999) у случају *Yugoslavia v. Netherlands*). Разматрајући захтев Југославије за увођењем привремених мера којима би се спречио злочин геноцида, суд је закључио да „из дефиниције (геноцида) произлази да је суштинска карактеристика (геноцида) намера уништења 'националне, етничке, расне или верске групе'... и да претња или употреба силе против државе не може, по себи, да представља акт геноцида (*Legality of Use of Force у случају Yugoslavia v. Netherlands* (1999)). Дакле, за постојање акта геноцида „мора постојати организована намера, *dolus specialis* оних који располажу командном одговорношћу” (Savić, 2022: 139) да се геноцид изврши. Али, морамо да се сложимо са судијом Крећом који је, у свом издвојеном мишљењу, навео да „употреба оружане силе не конституише, сама по себи, злочин геноцида. Али, исто тако је јасно да је употреба оружане силе један од начина на који геноцид може да се изврши, и то једно од најефикаснијих средстава, због иманентних својстава оружане силе.” (Gajić, 2008: 176, *Dissenting Opinion of Judge Kreća, Legality of Use of Force*, para 14). Дакле, одсуство оружане силе онемогућило би геноцид. Други важан моменат јесте што је, према Конвенцији о геноциду, „геноцид кривично дјело... за (чије) извршење... према члановима 4. до 7. Конвенције, одговорност могу сносити само појединци, физичка лица” (Savić, 2022: 139). То значи да одговорност за геноцид нема држава као правно лице већ појединци који у име те државе издају наређења. У том смислу, од држава се тражи обустављање непријатељстава, спречавање радњи које конституишу биће кривичног дела геноцида и спровођење поступака против лица која су вршила те радње. Често се траже и редовни извештаји о спровођењу ових мера. Тако је, у јануару 2020. године, једногласно усвојен захтев Гамбије, која је деловала у име Организације исламске сарадње (OIC), о привременим мерама којима је Мјанмар у обавези „да предузме хитне мере да заштити своје муслиманско становништво Рохиња од прогона и зверстава, и сачува доказе о наводним злочинима против њих” према Конвенцији о спречавању и кажњавању злочина геноцида. Налог о привременим мерама захтева од владе Мјанмара редовна извештавања о њиховом спровођењу.

У случају *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)* суд је, налогом од 26. јануара 2024. године, наложио Израелу да предузме све мере потребне за спречавање чињења свих дела унутар делокруга члана II Конвенције о геноциду, односно да спречи уништавање и обезбеди очување доказа у вези са тим делима; да спречи и казни директно и јавно подстицање на извршење геноцида у односу на припаднике палестинске групе у Појасу Газе; да предузме хитне и ефикасне мере да омогући пружање хуманитарне помоћи за решавање неповољних услова живота са којима се суочавају Палестинци у Појасу Газе; и да у року од месец дана поднесе извештај суду о предузетим мерама како би се овај налог спровео. Израел је, 26. фебруара 2024. године, поднео извештај о свим предузетим мерама.

За разлику од осталих случајева где се од држава тражи обустављање радњи којима се врши геноцид, у тужби коју је Украјина поднела против Руске Федерације (*Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)*) тужена је држава која је предузела оружане акције да заустави наводни геноцид представника оружане силе државе тужиоца. Међународни суд правде је, 16. марта 2022. године, наложио привремене мере, налазећи, поред осталог, да је инвазија Русије незаконита злоупотреба њених обавеза према Конвенцији о спречавању злочина геноцида. Стога је наредио да Русија „одмах обустави војне операције које је започела 24. фебруара 2022. на територији Украјине”, напомињући да „свака војна операција, а посебно она размера коју Руска Федерација спроводи на територији Украјине, неизбежно проузрокује губитак живота, душевне и телесне повреде и материјалну штету и оштећења која се односе на животну средину” (*Ukraine v. Russian Federation, para 74*). У ставу 56. одлуке о привременим мерама у овом предмету, суд је подсетио да, иако државе чланице имају обавезу према члану I Конвенције о геноциду да спрече и казне геноцид, овај члан не прецизира врсте мера које страна уговорница може предузети да испуни ову обавезу. Зато суд закључује да оне „морају да спроведу ову обавезу у доброј вери, узимајући у обзир друге делове Конвенције”, што укључује „позивање надлежних органа Уједињених нација” да предузму неопходне мере (члан XIII), као и поступке пред самим Међународним судом правде (члан IX). Истичући да друге мере могу бити доступне државама да спроведу своју обавезу спречавања и кажњавања геноцида, додаје се, цитирајући текст *Application of the Convention on the prevention and Punishment of the Crime of Genocide (BH v. YU) (1996)*, да „свака држава може деловати само у границама које дозвољава међународно право”.

Међународни суд правде заузео је јасан став да је забрана употребе силе у члану 2(4) Повеље УН строга (*The Corfu Channel case, the Nicaragua case*), али су привремене мере које су се позивале на Конвенцију о геноциду увек садржавале и захтев за обустављање ватре. Због навођења привремених мера које се тичу прекида ватре, Међународни суд правде је било у спору *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria)* око полуострва Бакаси. У решавање спора укључили су се Савет безбедности УН и Организа-

ција афричког јединства; наведене мере је у својим резолуцијама подржао Савет безбедности, али су их се придржавале и обе стране у спору.

Други приступ изнео је потпредседник Геворгиан (*Ukraine v. Russian Federation decl. Gevorgian*) истичући да је надлежност суда заснована на сагласности коју су дале Руска Федерација и Украјина на спорове у вези са Конвенцијом о геноциду из 1948. године. У конкретном случају, Украјина жели да суд одлучи о употреби силе. Међутим, као што је суд сматрао у претходним предметима, употреба силе није регулисана Конвенцијом о геноциду, због чега он закључује да суд нема надлежност за привремене мере које тражи Украјина. Сличан став има и судија Бенноуна наводећи у својој изјави да није убеђен да је Конвенција о геноциду замишљена да омогући једној држави, у овом случају Украјини, да покрене судски спор у вези са оптужбама за геноцид које је против ње изнела друга држава, Руска Федерација. Напомињући да су овај концепт геноцида прекомерно и неселективно користили пропагандисти свих уверења, судија Бенноуна сматра да вештачко повезивање спора о незаконитој употреби силе са Конвенцијом о геноциду не доприноси јачању тог инструмента (*Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation) decl. Bennouna*).

Судија Ксуе се позива на случајеве о законитости употребе силе, где је суд подсетио државе да „оне у сваком случају остају одговорне за дела која им се приписују и која крше међународно право, укључујући хуманитарно право; будући да се сви спорови у вези са законитошћу таквих радњи морају решавати мирним путем, чији је избор, у складу са чланом 33 Повеље, препуштен странама” (*Ukraine v. Russian Federation (Decl. Xue) 5; Legality of Use of Force 241 allegations of genocide (decl. xue) 34 (Yugoslavia v. Netherlands), Provisional Measures, Order of 2 June 1999, I.C.J. Reports 1999 (I), p. 557, para. 48*).

Дакле, пракса Међународног суда правде показује да је могуће и оправдано наложити обустављање свих војних активности којима се угрожава цивилно становништво, без обзира на то да ли се предузимају у рату или у миру. Ова обавеза појачана је у неким случајевима и налогом држави обавезаној привременим мерама да доставља редовне извештаје суду. Међутим, у последња два случаја која су покренута пред судом ни једна од страна којима је то наложено није испунила тај захтев. Наиме, у предмету *Ukraine v. Russian Federation*, суд је наложио Русији да „одмах обустави војне операције”, као и да „обезбеди да све војне или нерегуларне оружане јединице које она усмерава или подржава... не предузимају никакве кораке за унапређење војних операција”. Коначно, као што се то често дешавало у његовој пракси, наложио је обема странама да се „уздрже од било какве радње која би могла погоршати или продужити спор пред судом или отежати његово решавање”. Ни једна од страна није обуставила своје активности.

Закључак

Међународни судови имају огромну улогу у међународним односима, те примени и развоју међународног права, али процес потпуног прихватања обавезујућих судских одлука у међународном праву још траје и зависи од добре воље држава или притиска којим су оне подвргнуте од међународне заједнице. Привремене мере представљају инструмент којим се штите права или зауставља даље угрожавање странке, односно неких основних вредности које она покушава да заштити, за време трајања судског поступка. Веродостојна права и основне вредности које се штите Конвенцијом о геноциду такве су природе да штета по њих може да буде непоправљива; постоји стварни и непосредан ризик да ће бити проузрокована пре него што суд донесе коначну одлуку (видети *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in Gaza Strip (South Africa v Israel)*, *Provisional Measures Order January 26, 2024. para. 65-74*). То привремене мере чини јединим инструментом заштите тих права.

Привремене мере дају страни у поступку могућност да своје виђење спора изнесе и објасни на међународној сцени или покрене неки од могућих поступака мирног решавања спора. Коначно, према одлуци суда којом прихвата захтев и наводи привремене мере или их одбија, странке могу да предвиде даље поступање суда. Поред тога, привремене мере дају могућност и било којој држави која сматра да постоји кршење правила међународног јавног права или људских и мањинских права да затражи од суда став и мишљење о томе, односно заштиту за угрожене категорије, чак и када их угрожава њихова држава. Да би се привремене мере навеле, суд мора да се „увери да су права која је истакла страна која тражи такве мере у најмању руку веродостојна“, што је услов уведен 2009. године у спору *Belgium v. Senegal*.

Различити аутори закључују да активности Међународног суда правде „дају различите резултате, али истичу успех суда у очувању поверења у међународно суђење“ (*Giladi & Shany*, 2023:120), мада је неспорно да је „суд у почетку имао значајан утицај“, уз ограду да је „током година значајно изгледео као резултат онога што се чини као свесна или стратешка одлука његових судија.“ (*Chehtman*, 2023:468). Значајни су „улога и допринос главних међународних судова и трибунала, који су кроз своју судску праксу развили и протумачили важне аспекте обима релевантних законских обавеза које су задужене за државе, међународне организације и појединце. Упркос њиховом потенцијалу и евентуалном доприносу, прошла и недавна историја показује да је улога судова у одржавању или обнављању мира и даље ограничена.“ (*Zyberi*, 2019:448). Можемо се сложити са овим констатацијама, јер недоследност која постоји при доношењу различитих одлука у сличним ситуацијама умањује поверење у одлуке суда, а његова немогућност да наметне своје одлуке их слаби.

Међународни суд правде један је од три најважнија органа система Уједињених нација, заједно са Саветом безбедности и Генералном скупштином, и веома је важно да сва три органа спроводе активности усмерене ка постизању истог циља. Зато се у доношењу својих одлука позивају на усвојене ставове остала

два органа. Проблем постоји када се на одређене акције обавезују сталне чланице Савета безбедности јер оне користе право вета како би избегле усвајање резолуција које су супротне њиховим интересима, али привремене мере и у тим случајевима скрећу пажњу међународне заједнице на догађаје који се могу сматрати угрожавањем међународног мира и безбедности или озбиљним претњама по људска права, живот и слободу или заштиту околине. У том смислу, потребан је већи степен усаглашавања одлука политичких органа Уједињених нација са одлукама Међународног суда.

Може се закључити да привремене мере свакако јесу сврсисходне, али не и довољно делотворне, што се потврђује у случајевима у којима се државе не придржавају тих мера.

Литература

[1] Avramov, S. (2011) *Međunarodno javno pravo*. Akademija za diplomatiju i bezbednost. [International Public Law].

[2] Avramov, S. & Kreća, M. (2008) *Međunarodno javno pravo*. Službeni glasnik. [International Public Law].

[3] Bailliet, C.M. (2019) Introduction: researching international law and peace. Research handbook on international law and peace. (Bailliet C. M. ed.) Edward Elgar Publishing, 1-28.

[4] Carey, H.F. & Sims, R. (2020) *The International Law of Peace. Peacebuilding Paradigms: The Impact of Theoretical Diversity on Implementing Sustainable Peace*. (Carey H.F. ed.). Cambridge University Press, 160-174.

[5] Chehtman, A. (2023) *The Use of Force*. The Cambridge companion to the International Court of Justice. (Espósito C & Parlett K. eds.) Cambridge University Press, 448-469.

[6] Czepek, V. & Karska, E. (2021) *Peace Agreements as International Legal Acts Protecting National Minorities: The Scope Ratione Personae*. Białostockie Studia Prawnicze vol. 26 nr 5, 75-89.

[7] Duffy, H. (2018) *Strategic Human Rights Litigation: Understanding and Maximizing Impact*. Hart.

[8] Gajić, A.V. (2008) *Privremene mere Međunarodnog suda pravde*. Službeni glasnik. [Interim measures of the International Court of Justice].

[9] Gajić, A. V. (2020) *Napomene o ulozi međunarodnog javnog prava i međunarodnog pravosuđa*. Međunarodno javno i krivično pravo u XXI veku. Udruženje za međunarodno krivično pravo Intermeks. Tara, 145-157 [Notes on the role of international public law and international justice].

[10] Gilady R. & Shany Y. (2023) *Assessing the Effectiveness of the international Court of Justice*. The Cambridge companion to the international Court of Justice. (Esposito C & Parlett K, eds.). Cambridge University Press, 101-120.

- [11] Ginsburg, T. (2023) *The Institutional Context of the International Court of Justice. The Cambridge companion to the international Court of Justice.* (Esposito C & Parlett K, eds.). Cambridge University Press, 86-100.
- [12] Gray, C. (2013) *The International Court of Justice and the Use of Force. The Development of International Law by the International Court of Justice.* (Tams C.J. & Sloan J eds.). Oxford Academics, 236-261.
- [13] Havardi, J. (2016). *Refuting the Anti-Israel Narrative: A Case for the Historical, Legal and Moral Legitimacy of the Jewish State.* McFarland.
- [14] Hellestvei, C. (2019) *Quasi-judicial mechanisms: international fact-finding, Research handbook on international law and peace.* (Bailliett C. M. ed.). Edward Elgar Publishing, 373–400.
- [15] Kempen, B. & He Zan (2009) *The Practice of the International Court of Justice on Provisional Measures: The Recent Development.* Heidelberg Journal of International Law (HJIL) Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 69, 919-929.
- [16] Kolb R. (2023) *Provisional Measures. The ICJ and International Dispute Settlement* Edited by Espósito C & Parlett K. Cambridge University Press, 147-164.
- [17] Kreća, M. (2022) *Međunarodno javno pravo.* Правни факултет [International Public Law].
- [18] Leonhardsen, E.M. (2014) *Trials of Ordeal in the International Court of Justice: Why States Seek Provisional Measures When Non-Compliance Is To Be Expected.* Journal of International Dispute Settlement 5(2), 306-343.
- [19] Miles, C.A. (2017) *Provisional Measures before International Courts and Tribunals.* Cambridge University Press.
- [20] Oellers-Frahm, K. (2012) *Use and Abuse of Interim Protection before International Courts and Tribunals, in Coexistence, Cooperation and Solidarity: Liber Amicorum Rüdiger Wolfrum* (Holger P. Hestermeyer et al. eds.), Martinus Nijhoff Publishers, 1685–1703.
- [21] Rakić, I. (2008) *Međunarodni sud pravde, Strani pravni život*, 3, 77–98 [International Court of Justice].
- [22] Ramsden, M. (2022) *Accountability for Crimes Against the Rohingya: Strategic Litigation in the International Court of Justice.* European Journal of International Law, 33(2), 441–472.
- [23] Ramsden, M., Zixin Jiang (2023) *"The Dialogic Function of I.C.J. Provisional Measures Decisions in the U.N. Political Organs: Assessing the Evidence". American University International Law Review*, 37(4), pp. 902-942.
- [24] Salkiewicz-Munnerlyn, E (2022) *Jurisprudence of the PCIJ and the ICJ on Interim Measures of Protection.* Heidelberg Journal of International Law (HJIL) Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (ZaöRV) 82, 513-521.
- [25] Salkiewicz-Munnerlyn, E. (2005) *Привремене мере заштите у две наредбе Међународног суда правде – случајеви геноцида, Босна и Херцеговина против Србије и Црне Горе. Страни правни живот*, 1–2, 95–109 [Temporary measures of protection in two orders of the International Court of Justice - cases of genocide, Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro].

[26] Savić, M. (2022) Odgovornost država u međunarodnom pravu – pregled savremenih izazova i nedostataka. Zbornik protivrječnosti savremenog prava, 122–148.

[27] *Shabtai, R., Gill T.D. (1989) The World Court: What it is and how it works. Brill Publishers.*

[28] Shabtai, R. (2005) *Provisional Measures in International Law: The International Court of Justice and the International Tribunal for the Law of the Sea. Oxford University Press.*

[29] Škundrić, A. (2021) Nadležnost međunarodnih krivičnih sudova i tribunal. Magistarski rad. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu [Jurisdiction of international criminal courts and tribunals].

[30] Vučić, M. (2019) Korektivna pravda pred Međunarodnim sudom. IMPP [Corrective justice before the International court].

[31] Zyberi, G. (2019) The role and contribution of international courts in furthering peace as an essential community interest. Research handbook on international law and peace. Edited by Bailliet C. M. Edward Elgar Publishing, 424-448.

Р е з и м е

Међународни суд правде један је од три органа Уједињених нација чији је задатак да одржавају међународни мир и безбедност мирним решавањем сукоба међу чланицама. Поред тога, овај суд има могућност да посредује у решавању спорова и са државама које нису чланице Уједињених нација, а признају његову надлежност. То је најважнији међународни суд са широким пољем деловања, овлашћењем да даје саветодавна мишљења и тумачења, као и судијама које представљају најбоље правнике. У том смислу, пракса суда даје драгоцени допринос тумачењу и развоју међународног јавног права.

Захтев за покретање поступка Међународном суду правде против Израела због сукоба у Појасу Газе поднела је Јужноафричка Република, налазећи да постоји кршење Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида у односу на Палестинце у подручју обухваћеном сукобима. Уз захтев за покретање поступка, затражено је налагање привремених мера, у складу са чланом 41. Статута суда и члановима 73, 74. и 75. Пословника суда, како би се заштитила права палестинског народа од даље, тешке и непоправљиве штете према Конвенцији о геноциду, и обезбедило да Израел поштује своје обавезе, јер је једна од држава потписница те Конвенције. Обавеза је држава потписница Конвенције о геноциду да не учествују у геноциду, те да спрече и казне његове извршиоце. Поступци по захтевима за издавањем привремених мера су хитни и имају предност у односу на остале поступке, јер се тражи заштита одређених права. Представљањем надлежности суда, значаја и тока поступка, објашњен је начин издавања привремених мера и могућности које му стоје на располагању у погледу њиховог извршења. Није први пут затражено да суд донесе привремену меру обустављања оружаних дејстава. Наиме, суд је наводио привремене мере у предмету *Ukraine*

у Russian Federation, где је поред обустављања војних акција Русије, Украјина тражила да суд потврди како она не крши Конвенцију о геноциду. Наиме, Русија је тврдила да је њена обавеза, као чланице Конвенције о геноциду, спречавање злочина геноцида, који се догодио у одређеним регионима Украјине, те се позивала на право на самоодбрану, јер су геноциду изложени припадници руске националне мањине у Украјини. Ипак, општа наредба, која захтева суспензију свих оружаних активности Русије против Украјине у пуном обиму, без премца је у пракси суда. Суд је указао да може да прибегне мерама другачијим од оних које је тражио подносилац представке (Јерменија против Азербејџана, став 90). Међутим, овакав став није доследно примењен у случају налагања прекида свих оружаних дејстава у Појасу Газе.

Резултат истраживања показује да Међународни суд правде има овлашћења да наложи странкама у спору предузимање или уздржавање од предузимања одређених активности, те да успешно провођење наведених мера у великој мери зависи од подршке коју привременим мерама овог суда пружају Савет безбедности и Генерална скупштина Уједињених нација. Имајући у виду да је Међународни суд један од три најважнија органа система Уједињених нација, чији је задатак да одржавају међународни мир и безбедност, веома је важно да сва три органа предузимају активности усмерене ка постизању истог циља. У случајевима када се у доношењу својих одлука позивају на усвојене ставове и закључке остала два органа, сврха навођених привремених мера бива и постигнута. Остаје проблем блокирања резолуција које би требало да се доносе против неке од сталних чланица Савета безбедности или неке од држава под њиховим патронатом.

Кључне речи: *Уједињене нације, Међународни суд правде, привремене мере.*

© 2024 Аутор. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodeblo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

